

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертацията

за присъждане на образователната и научна степен *доктор*

по научна специалност „Средновековна обща история“, шифър 050303

на

Десислава Стефанова Владимирова

на тема

„Арабите в Сицилия IX-XII в. Завоюване, институции, културни
взаимодействия“

С научен ръководител доц. дфн Павел Павлович

Десислава Владимирова е специализантка на катедрата „Стара история, тракология и средновековна история“, завършила бакалавърска степен през 2009 г. В периода 2009-2011 г. тя е в магистърската програма „Средновековното общество: Идеология, политика и култура“. Завърши я успешно и също така успешно през 2011 г. защити магистърска теза на тема „Нормано-арабските отношения в района на Централното Средиземноморие (1061-1154)“. Видно е, че интересът ѝ към темата не е внезапно възникнал, а е продукт на сериозно осмисляне.

Първото впечатление от предложения труд е отличната му структура. Темите са смислово отграничени и това позволява да бъдат разгледани и анализирани по отделно, а вътрешно да бъдат разделени в хронологичен порядък. Затова и аз ще проследя работата на Д. Владимирова по реда предложен от нея.

Въведението представя на първо място целите и задачите на дисертантката, които, мога предварително да заява, тя е изпълнила в предложения текст. Следва описание на методите на изследване – описателен, сравнителен, абстрахиране (който би могъл да бъде наречен и „извличане на частична информация“), сравнителен и анализ. В резултат от прилагането им се достига до синтеза, т.е. до изводите. Щом стана дума за синтез, трябва да отбележа, че идеята всяка отделна глава да приключва със синтез на проучването по темата ѝ е много сполучливо и напълно логично го завършва. Във въведението е представена терминологията, която авторката ползва, както и транслитерацията на арабските извори. Към изясняването на определенията *араби* и *мюсюлмани*, би могло да бъде прибавено и твърде аморфното *сараџини*, дотолкова доколкото западноевропейските, пък и повечето византийски автори, макар и да не го изясняват етнически или конфесионално, го предпочитат. Следва изчерпален преглед на изворите – наративни, документални и епистоларни, а също и споменаването на археологическия материал, върху който се основават голяма част от изводите за културното наследство, както и задължителният преглед на основните изследвания на съвременни автори по темата. Познанията на Д. Владимирова върху средновековната и съвременна литература са безспорни и са в основата на успешното ѝ изложение по нататък.

Първата глава е посветена на завоюването на Сицилия. Тя се основава предимно на арабски източници, а липсата на сериозен интерес от страна на византийските историци е естествен, ако се има предвид, че техните проблеми с арабските пирати по това време са около стров Крит. Периодът на нашествие трае около 75 години и той не би могъл да бъде определен като много продължителен като се има предвид в колко много други посоки действат мюсюлманските кораби или пък колко по-дълго

време траят завоеванията на викингите. В началото на тази глава е проследено политическото, административно и демографско състояние на острова преди настаняването на нашествениците. Следва изложение на мюсюлманските нападения и военните им сблъсъци с Византия и преглед на съвременните становища по повод на началото на настъплението.

Много важен абзац (с. 37-47) от дисертацията е проследяването на личностите и военната кариера на мюсюлманските военачалници в хода на завоюването. Тази част е много интересна във всяко едно отношение и, струва ми се, че при евентуално бъдещо издание на текста би било сполучливо да се разшири, доколкото информацията от изворите позволява. Прави впечатление, че позицията на повечето пълководци е санкционирана от Кайрауан, което допуска предварителен замисъл не само на посоката на атаките, но и планирано заселване. Друго указание за подобно предположение са качествата на водачите – еднакво добри във война и в администрирането.

Военните действия са проследени според характера на водените сражения – морски и сухопътни. Специално внимание е отделено на обсадите по суша и море. В заключителната част на първата глава са направени основните изводи, до които водят данните в изворите от периода – разнороден етнически състав на войските, качествата, изисквани от военачалниците, обстоятелствата, повлияли на продължителността на завоюването и характера на бойните действия.

Втората глава се занимава със създаването и функционирането на новите институции. В продължение на около 180 години Сицилия остава в ръцете на мюсюлманите – в началото като провинция на Аглабидите, по-късно на Фатимидите и Калбидите и, накрая, в навечерието на норманското нашествие, като владения на разединените, зле настроени едни към други, емири. Първата част на тази глава прави кратък преглед

на тяхното управление. Във втората е развита основната тема за институциите (с. 75-111). В това именно проучване Д. Владимирова показва възможностите си на изследовател. Ползвайки информация от изворите (изследванията по темата съвсем не са много) тя проследява появата на управленските им функции. Ал шура е съвещателна институция, която има аналози във всички средновековни държави в Европа и придава елемент на колективна отговорност на управлението. Законите се прилагат от съдебната администрация, която следва ислямските школи, а наказанията за по-големи престъпления се излежават в затворите. За щастие докторантката притежава достатъчно сведения за сицилийските затвори от времето на арабското управление и те са в основата на едно пространно и интересно изложение за ситуацията там, ситуация сравнима със затворите в други части на ислямския свят. Данъчната администрация е разгледана достатъчно подробно. Отделено и специално място на монетосеченето. Опирайки се на проучванията на специалистите по нумизматика, Десислава Владимирова приема, че монетосеченето в Сицилия следва моделите на Византия. Впрочем по това време цяла Западна Европа ползва под едно или друго име златния римски солид и сребърния денар, така че Сицилия не е изключение. По-интересни са малките златни номинали, които продължават да се ползват и при норманското управление, с надписи на арабски, гръцки и латински и чието присъствие се оказва учудващо устойчиво.

Дисертантката е обърнала внимание (доколкото позволяват изворите) на съществуването на множество училища и учители в Палермо, които вероятно остават като традиция и в следващия исторически период, а също и на предполагаемото съществуване на рибати. В обобщението напълно логично заключава, че ислямските институции в Сицилия следват северноафриканския модел, така както колониите следват метрополиите.

Темата на **третата глава** са културните взаимодействия. Дисертатнтката е избрала да представи налагането на мюсюлманската власт през погледа на анонимния автор на *Видение Данаилово* и изключително интересното писмо на очевидеца на събитията – монаха Теодосий. Аналогията с описанията на викингските и маджарските нападения е неизбежна. Сведенията на арабските автори от периода на съвместното живеене също показват спецификата на общуването в Сицилия. Практиката на смесени бракове, в които момчето приема религията на бащата, а момичето на майката връща към доста по-стари традиции още към времето на готското настаняване в земите на Римската империя преди уеднаквяването на юриспруденциите на новото и старо население. Следва кратък преглед на отношението към юдеите и заключението, че споделянето на общото пространство така или иначе трябва да доведе не само до противопоставяне, но и до някакъв начин на общ живот. Любопитно е и експозето върху различията вътре в мюсюлманските среди и културния обмен вътре в общността – споменават известни учени и преводачи, известия за търговия, както и сблъсъците вътре в мюсюлманските среди.

Подобавашо място е отделено и на културното наследство – запазената литература – оригинална и преводна, останките от отбранителни съоръжения, некрополи и други археологически обекти, прецизно изложени от Д. Владимирова. Повечето от тях, въпреки различните мнения в литературата, според авторката, показват културна приемственост.

Дисертацията завършва със заключение, което сумира изложеното в основния текст, но най-важото в него са предложенията по бъдещи изследвания по темата, формулирани в 12 гочки. Това е безспорна демонстрация за задълбоченото познаване на темата.

Всичко казано до тук, както и напълно реалната преценка на дисертантката за приносите на нейния труд – структуриране на военните действия по вид, функциите на ислямските институции на острова, обхватното разглеждане на културните взаимовръзки и разглеждането и интерпретациите на *Видение Данаилово*, както и възможното заселване на богомили в Сицилия, ми дават основание да преценя работата ѝ като отлична. Към дисертацията е прибавено приложение от индекси, таблици и изображения, което сполучливо допълва текста. Като прибавим и десет статии по темата, публикувани или под печат, и ясният и точен автореферат, мисля, че напълно основателно мога да предложа на уважаемото научно жури да присъди на Десислава Стефанова Владимирова образователната и научна степен *доктор*.

26. 01.2016

Проф. дин Красимира Гагова